

BETEKINTÉS NÉHÁNY AZONOS SZEMLÉLETET TÜKRÖZŐ MAGYAR ÉS (KÁRPÁT)UKRÁN SZÓ KELETKEZÉSMÓDJÁBA

Mokány Sándor

Előadásomban néhány olyan „párba kötött” – azonos vagy igencsak közel álló jelentésű – magyar, ukrán és ruszin szót mutatok be, melyeknek az a jellemző sajátosságuk, hogy szemantikai motivációjuk, szemléletmódjuk jóllehet azonos, ámde valamelyiküké mára már kevésbé világos vagy éppen rejtett. Ha faggatóra fogjuk egy-egy ilyen „vegyes páros” valamelyik tagját, hogy kiderítsük az elmúlt idők szellemét, felfogását magában foglaló motiváltságát: a másik tagja (párja) az, amelyik rávezt a keresett elnevezés keletkezése mikéntjének („rejtőzködő” szemléleti háttérnek) nyitjára. Egy ilyen onomasziológiai jellegű felderítő munka természetesen megkövetel(het)i a kutatótól, hogy a megtalálandó szemléleti háttér felfejtéséhez figyelembe vegye mind a régi nyelvi és nyelvjárási adatoknak, mind pedig egy-két (rokon)nyelvnek támogató vallomását is.

1.a. Amikor elolvassuk az

ingyenélő

összetett szót ebben az 1798-ból származó mondatban: „Kőrösi olyan *élődi*, *ingyen élő* ember volt” (SzT. 5: 653), akkor az elavult *élődi* = *élősd* ’parasiticus; parazita’ (uo. 2: 1114) melléknév révén, meg a *gyalogjáró* ← *gyalog jár*-féle példák analógiáját követve könnyűszerrel kikövetkeztethetjük mind az *ingyen él* ’munka nélkül vagy másnak a jóvoltából, segítségéből él’ (egyébként régi: ÉrtSz. 3: 500) értelmezett szókapcsolatot, mind az *ingyenélő*-nek ’mások munkájából élő (ember); dologkerülő, naplopó’ (uo.) jelentését. Eközben még az is kiderül, hogy az idézett mondatban az *ingyennek* nem ’fizetség nélkül, ingyenesen’ a jelentése. E határozószónk ugyanis itt ’munka nélkül, haszontalanul, dologtalanul’ értelmezendő, ezt egybevételesen megerősítik az alábbi régi magyar példák is:

1716: „De azt bánom igen, hogy ott tölték *ingyen* [értsd: munka nélkül, haszontalanul] két egész holnapokat” (NySz. 1: 1592. *ingyen* a.);
1847: Varga Katalin ... beszéltte, hogy helységeink szolgabírója, tekintetes Tövissi Gergely úr csak *ingyen* [azaz: potyára] veszi a fa-

luktól a napibért, mivel nem jön azért a falukra, hogy a dolgot eligazítsa” (SzT. 5: 562. *ingyen* 5. jelentése a.).

Magától értődik, hogy az *ingyenélő* összetett szó utótagjának, az *élő*-nek sem ’lebed, lebedig; általában olyan, aki, ami él; eleven; életben levő’ a jelentése, hanem ’nahrungs-; táplálkozó, evő; olyan, aki, ami magát valahonnan, valamiből, valamivel (testileg vagy lelkileg) fenntartja, eltartja’; vö.

1526: „*Eelew* kenyérwnk, kiwel lelek zerent eelwnk” [az Úr testéről van szó] (NySz. 1: 599 *élő* 2. jelentése a.); 1623: Az ket Giermeknek *Eleoben Tartasokra* [= ’el-, fenntartásukra’] Rendeltunk ... egi fajlondis [régii posztónév; vö. ném. *fajlandis* ~ *fajlendis* ~ *fajlongis* ’fein Londisch; finom londoni szövet’] felszer szederies me(n)tet ... (SzT. 2: 1108 *élő* 2. jelentése a.).

Figyelemre méltó egyébként, hogy a régi nyelvben magának az *él* igének volt ’élősködik’ jelentése is. Íme:

1564: „mikor hadnagiunk közinkbe [tollban maradhatott: j ö t t] tar-toztunk egy harmad fw tehenet neki adny de mastan sereggel haddal iwnek közinkbe es *reitunk i l n e k* es kin tyz pinzt hat pinzt (így!) veznek” (SzT. 2: 740 *él* 15. jelentése a.).

1.b. A magyar *ingyenélő*-nek megfelelő szemantikai motívum dominál az ukrán nyelv hímnemű

дармоїд

’дармоед, тунеядец, паразит; ingyenélő, más nyakán élősködő, élősdii, parazita’ összetett szóban is, vö.:

„Одчепися, *дармоїде*, бо до мене кращий їде” [= Hagyj békén, te ingyenélő, mert hozzám (nálad) különb (értsd: legény) jő] ~ „Тут дай Боже самому з сем'єю пропитатись, а він ще й *дармоїдів* набірає” [= Adja Isten, hogy magamat családostul el tudjam tartani, ő pedig ingyenélőket gyűjtöget] (Грінченко 1: 358).

A *дармоїд* összetétel szó szerinti jelentése tehát szintúgy ’haszontalanul evő’, azaz ’élősködő’; vö. ukr. *дармо* ~ *даремне*, *даремно* 1. ’даром, безвозмездно; fizetség nélkül, ingyenesen’, 3. ’без пользы, даром; haszontalanul’:

„Ой місяцю! світиш, та не грієш, тільки *даремне* в Бога хліб їси” [= Ó te hold: világítasz, de nem melegítesz, csupán csak haszontalanul eszed Istennek kenyerét] (Грінченко 1: 358).

L. még: *идá, -ди ~ їжа, -жи* 'еда; étel, élelem' (uo. 2: 196). – A 'mihaszna, ingyenélő' fogalmát egyébként az alábbi szláv nyelvek az ukránnal azonosan fejezik ki. Vö. orosz *дармоёд* (hímnemű) 'кто даром ест хлеб, живет не трудясь, не работая, тунеяд, мироед; (az) aki ingyen eszi a kenyeret, dologkerülő, munkakerülő, ingyenélő, a nép nyakán élősködő'; bolgár *дармаёд* (hímnemű) 'дармоед, тунеядец; más nyakán élő személy, naplopó', cseh és szlovák (hímnemű) *дармојед* 'лентяй, дармоед; naplopó, ingyenélő' (ЭтСлСЛЯ. 4: 193 **дарьмоёдъ* a.; l. még: uo. 4: 192 **дарьмо* a.).

Kiegészítő megjegyzés: Vessünk egy pillantást az orosz *тунеяд, тунеядец, тунеядка* 'ingyenélő' összetett szó

туне

előtagjára is! Ennek jelentését Dal' így határozza meg: *туне* нар.[népi] *тунно* сиб. [szibériai] 'Втуне, даром, бесплатно, безмездно; élősködő módon, haszontalanul, fizetség nélkül, ingyenesen' || 'тщетно, дарово, напрасно, попусту, без пользы; hiába, haszontalanul'; *тунная жизнь* 'пустая, суетная; дармоедная, бесполезная; üres, tartalmatlan, hiábavaló, élősködő, haszontalan élet' || *тунеяды* [szó szerint: élősködők] 'блоха, вошь, клоп и прочее]; bolha, tetű, poloska és egyebek' (Даль 4: 443). Az orosz *туне* tehát jelentéstanilag azonos mind a magyar *ingyen-*, mind az említett szláv nyelvek **дарьмо* szavának leszármazottaival.

Az idéztem orosz 'ingyenélő' jelentésű összetételek jelzői szerepű *туне* előtagjával kapcsolatban említést érdemel még, hogy a legújabb óvatos magyar vélemény szerint bekerült a nyelvünkbe *tunya ~ túnya* hangalakban, illetőleg 'lomha, rest; tétlen; kényszeredetten lassú' jelentésben (CzF. 6: 492; ÉrtSz. 6. 843; TESz. 3: 1001); átadója vélhetően a kajhorvát *stúnja* 'untätige Person; tétlen személy' (< kajhrv. *stúnja* 'umsonst, gratis; ingyen') lehetett; a szó eleji mássalhangzó-torlódás ilyen feloldására vö. szerbhorvát *skàdārka* 'kadarka szőlő' > magyar *kadarka* 'ua.' (EWUng. 2: 1561).

2.a. Szinnyei József 1893-ban azt írta a

szélhámos

szónkról, hogy „körülbelül egy évtized óta széltében használja boldog-boldogtalan ‚schwindler‘ értelemben”. A [szász]nyiresi és a bálványosváraljai *szélhámos ló* megnevezés alapján azonban megállapítható, hogy a *szélhámos*-nak „tulajdonképpen jelentése: ‚szélsőhámos, szélső hámba fogott‘, másképp ‚lógós‘ (ló)” (Szinnyei 1893, 277–278).

A *szélhámos* tehát keletkezését tekintve lótartással kapcsolatos kifejezés, és eredetileg a *szél* 'valaminek a külső része, határa' főnévnek és a *hám* 'lószerszám' -s képzős *hámos* származékának összetapadásával jött létre. A népetimológiával keletkezett 'csaló, szédelgő, svindler' jelentés pedig előbb csak ritkán előforduló nyevjárású szó volt; l. például: *Az csak olyan szélhámos ember* (Pécs vidéke vagy Bácska: MTsz. 2: 518 *szélhámos* a.). Létrejötté „azzal magyarázható, hogy a nyelvérzék a szóba a 'levegőmozgás' jelentésű *szél*² főnevet értette bele, s így a kifejezés belekerült a *szél* és a felfogásbeli, magatartásbeli ingatagság, könnyelműség közti jelentéskapcsolat kifejező sorába; vö. *szeleburdi, széltoló, szeles*” (TESz. 3: 708).

2.b. A magyar *szélhámos ló* megnevezésnek eredeti 'a kocsihoz vagy a befogott lovak mellé kötött, de a kocsit nem húzó ló; lógós ló' jelentését megerősítik az ukrán és az orosz nyelv alábbi onomasziológiai megfelelői: ukrán

боковий кінь

'szélső hámba fogott ló' [szó szerint: oldalsó ló] (Грінченко 1: 83 *боковий, -á, -é* 3. jelentése a.) és orosz *боковая лошадь* 'szélső hámba fogott ló' [szó szerint: oldalsó ló] (Даль 1: 109 *бок* a.); *присяжная лошадь* 'ua.' [szó szerint: hozzá-, melléfogott ló], *присяжка, присяжь* 'szélhámos (ló)': „На присяжи бежит (прыгает), а в корень не годится” [= Lógósként szalad (ugrándozik), de kumetba ('ovális alakú vállhámba') nem való] (Даль 3: 446 *присягивать* a.).

Figyelmet érdemel – teszem hozzá –, hogy a

лógос

szónak eredeti 'szélhámos (ló)' jelentése mellett a múltban 'szerető' értelme is létezett; vö.: „*Lógós van a férje mellett, azaz szerető*” (CzF. 3: 1524 *лógос* a.). – Ennek a *лógос*-nak onomasziológiai párja viszont az ukrán

бокова сестра

(szó szerint: oldalsó leánytestvér) 'Шутливое название жены, а чаще – жены невенчанной, которая выдается за сестру' [= A feleség tréfás megnevezése, de leginkább a vadházasságban élő – azaz *лógос* – nőé, aki a férfi testvérenek tünteti fel magát'] (Грінченко 1: 83 *боковий, -á, -é* 4. jelentése a.). A *боковий кінь* → *бокова сестра* jelentésátvitelt a magyaréhoz hasonló, de hihetleg tőle független indíték hozta létre.

3.a. A kárpátaljai ruszin és ukrán nyelvjárásoknak 'negyvenedik' jelentésű *сороковий* sorszámneve két változatban él: nagyjában a Latorca folyótól nyugatra a *сорокатый*, *сорокатиий* (elvéve: *сорокаты^ой*, *сорокати^ий*) járatos, a többiben viszont a *сороковый*, *сороковий* alakítani változat gyökerezett meg (ДзАтл. 1993: 429. szólap). A térkép bal oldali legendájában a következő ignéci (znjacevói) mondat olvasható:

Та то йедён сорокатый туман (дурний)

(98. kutatópont). A mondatnak szavankénti értelme (ha az atlasz alkotójának gondolkodásához igazodom) nagyjából ez: *Hát ez [értsd: ember] negyvenedik egy köd.*

Az egyes szavak mai jelentéséből tehát nem következethető ki a ruszin kifejezésnek eredeti szemléleti háttere. Mindenekelőtt az ötlik a szemembe, hogy az idéztem mondatban a 'дурний; buta, ostoba, együgyű' jelentést tulajdonképpen a *сорокатый туман* szókapcsolat hordozza. – Ezek után joggal vetődik fel a kérdés, hogy voltaképpen „miféle, kiféle” is lehet ez a „kilétét” titokban tartó *сорокатый туман*?

Nézzünk hát e rejtelmes szókapcsolat összetevőinek alaposabban utána!

Az alább közölt adatok tanúsága szerint a – *сорок* 'negyven' szám-név népetimológiás hatása alá került –

сорокатый

eleme a maga valójában a *строкатий* 'tarka' melléknév nyelvjárási változata (ЕтСлУкрМ. 5: 356). Íme a bizonyosság: *Сорокатиий*, *a*, *e* = *Строка-тиий* (Грінченко 4: 168); *Строкатиий*, *a*, *e* 1. 'пестрый' [tarka]. 2. 'О масти: пѣгый' [színnévként: tarka]: „Хтось до вас строкатого коника приводив” [= Valaki tarka lovácskát vezetett hozzátok]. 3. 'Капризный' [szeszélyes]: „В душі своїй була строката” [= Szeszélyes lelkületű (nő) volt] (uo. 4: 218); ukrán nyelvjárási *Сорокатиий*, *a*, *e* 'строкатий; рябий' [tarka, tarkabarka]: „Усічіть мені голову на порозі, як гадині сорокатиї коли б я громаду зрадив” [Fejezzetek le a küszöbön (értsd: fejem a küszöbre téve) tarka kígyóként, ha elárulnám a közösséget] (СУМ. 9: 467 *Сорокатиий* a.). L. még a nyugati és dél-orosz nyelvjárások *Сорокатый* 'tarka' szavát, illetőleg a *Сорока строката* [= tarka szarka] jelzős szókapcsolatot (Даль 4: 342 *Строкá* a.).

Tudjuk tehát, hogy több ukrán nyelvjárásban is éltek/élnek a „гадина [...] *сороката*”, azaz 'tarka kígyó' (Грінченко 4: 378 *Фóвзатися* a.) csúszómászó nevével. L. még: a hucul *Сорокуля*, *ли* (nőnemű) 'Гадюка'

[kígyó]: „Сорокуле го уп'елила” [= Tarka (értsd: kígyó) harapta meg] (uo. 4: 169) adalékot is. Így hát egyáltalán nem okozhat gondot a luhiak – Tiszalónka – (ДзАтл. 1993: 281. szólap, 120. kutatópont) alábbi szidalmazó kifejezéseinek szó szerinti értelmezése sem: *Гад сорокатуї!* ~ *Гад би м'а уїс сорокатуї!* ~ *Страм' с'а, гáде сорокатуї!* 'Tarka (egy) kígyó (vagy)!' ~ 'Harapdálna meg a tarka kígyó!' ~ 'Pusztulj (előlem) te tarka kígyó!'.

3b. A fenti magyarázatomat onomasziológiailag megerősítik a következő tények. – Régtől fogva ismert nyelvünkben mind a cifrázott színezetű *tarka gyík* (CzF. 6: 111 *tarka* a.), mind pedig a „többféle szint játszó kígyófajta (Cenchrис)”, a

tarkakígyó

megnevezés (uo. 6: 113). Megemlítendőek még az olyan szintagmák, mint a (rég) *tarka hitü* 'hitehagyott, hitetlen': 1653: „De a közrendnek a hajduk és németek ugyancsak oda mondták azt: «Áhá, *tarka hitü* hajas török, ez s ez lélek kurvafia! Nem szánom – Isten úgy segéljen – levágni az erdélyi embert, mint a pogányt»” (SzT. 12: 927), a (nyelvjárási) *tarka-ember* (Székelyföld) 'álnok, kétszínű ember', valamint a (nyelvjárási) *tarka-lelkü* (Zenta) 'álnok, kétszínű' (MTsz. 2: 665 *tarka* a.).

Egyébként nemcsak e két nyelvben van pejoratív értelme, hangulata a *tarka*, ill. *сорокатуї* ~ *сорокатуї* szónak. A kazanyi oroszok például az éhínséges évet *пестрый год*-nak, azaz 'tarka év'-nek nevezték, a 'zsémbes asszony(ság)'-ot pedig *пестра баба* [szó szerint: tarka asszony(ság)] jelzős szerkezettel illetik (Даль 3: 402 *пестрый* a.). Mi több, a középkorban az emberek a vér szerinti összetartozásukat egyszínű viseletükkel szimbolizálták, az oldalági rokonság meg az árvaság öltözékének hagyományos színe ellenben a *t a r k a* volt (Миронова 1997, 167, 4. sz. lábjegyzet).

Visszatérve a tárgyalt ruszin *сорокатуї туман* szókapcsolathoz Dzendzelivskij megállapítja, hogy a técsői, huszti, volóci és rahói járás néhány nyelvjárásában a *туман* (mindig az első szótagra eső hangsúllyal !) főnevet – durva, rosszálló, olykor becsmérő értelemárnyalattal – használják a lassú felfogású, rövid emlékezetű vagy csökkent szellemi képességű személyre vonatkoztatva (ДзАтл. 1960: 124. szólap). Ezt a szót azonban úgy vélem, hogy eredet szempontjából külön kell választanunk a 'köd' alapjelentésű ukrán homonimjától, a *туман*-tól. Míg ez utóbbi – az azonos jelentésű orosz és fehérorosz *туман* főnévvel együtt – török jövevényszó (Фасмер 4: 119 *туман* II. a.; ЕтСЛУкрМ. 5: 674 *тү-*

*mán*¹ a.), az első viszont szinte bizonyosan a latin *nebula* 'pára, köd, füst, kigőzölgés' (TESz. 2: 1004 *nebuló* a.) főnévnek ruszin fordítása és pejoratív stílus keretében kaphatott sajátos hangulatot, durva, olykor becsmérő értelmet. Valójában – teszem még hozzá – ez a *тўман* a huszti ruszin gimnázium tanulóitól ered(het); ők voltak – lehettek – a továbbadói, terjesztői, átszármaztatói is. Nap mint nap tudniillik fültanúja voltam a huszti gimnázium internátusának egykori bennlakójaként ennek a (ruszin nyelvű viták hevében gyakran ide-oda röpködő, olykor „tenyérbemászó”) 'hülye, idióta <személy>' jelentésű diáknyelvi *тўман* szónak.

A fent elmondottak ismeretében tehát megállapítható, hogy a *сорокатый тўман* szókapcsolatnak tulajdonképpeni jelentése 'tarka [azaz: fondorlatosan] hülye alak'. Így már érthetővé válik a „*Та мо ўёдэн сорокатый тўман*” [= Hát az fondorlatosan hülye egy alak] kifejezésnek 'дурний; buta, ostoba, együgyű' összefoglaló értelme is.

Előadásom zárszava – dióhéjba szorítva:

a) A magyar ⇔ szláv lexikai párok egyetemes szemantikai jegyét/jegyeit összehasonlító (komparatív) módszerrel jelöltem ki. A bizonyítási eljárásban viszont rávezetőnek nevezhető elemzéssel éltem. Ez a vizsgálati módszer bizonyítottan lehetővé teszi, hogy pontosítható, illetőleg megállapítható legyen az adott célszó vagy kifejezés motiváltsága, s ezáltal eredete is. Meggyőződésem, hogy az ilyen jellegű kutatást érdemes lenne mindenképpen továbbvinni, mivel a feltárássra váró, kínálkozó szópárok száma nem csekély.

Izgalmas volna például azt az – eddig ismert megállapításhoz képest (EtСлУкрМ. 2: 489 [*когутук*¹] a.; ЭтСлРусЯ. том II, выпуск 8, 216 *Колтўн* a.) eltérő – etimológiai megoldásomat hasonló módon részletesen megtárgyalni, hogy tudniillik a 'fülbevaló, fülönfüggő' jelentésű ruszin *кóгуток*, *кóгутка*, illetőleg *кóвток*, *кóвтка*-féle megnevezéseknek (ДзАтл. 1960: 163. szólap) első két tagját voltaképpen a népetimológia „hozta össze” a *когут* 'kakas' főnév családjával. Az idevágó szakirodalom részletes ismerete és kritikai értékelése teljesen nyilvánvalóvá tenné, hogy kezdetben mindannyian ugyanannak a *колтать* 'колебать(ся), колыхать(ся); leng' igének voltak a névszói származékai. Egyébként: ennek az ékszernek magyar onomasziológiai párja a régi és nyelvjárási *füllengő*, *fillengő* 'fülbevaló' [= *fül*, *fil* + *lengő* 'ide-oda billenő'] (EtSz. 2: 1. *fül* a.; ÚMTsz. 2: 558

füllengő a.) összetett szó, melynek utótagja szintén a *leng* 'ide-oda billeg' ige származéka.

β) Nem feledkezhetünk meg eközben egy adott fogalom elnevezési jegyeinek teljes körű feltárásáról sem, mivel ismeretük nélkül törekvésünk aligha lehet maradéktalanul eredményes. Például, 'a kasza nyelének közepe táján, néha a felső vége felé is található' görbe fogantyú' neve a kárpátaljai ruszin és ukrán nyelvjárások túlnyomó többségében *руч⁽¹⁾ка*, *руш'ка*, *ручка*, a magyarsággal közvetlenül érintkező vagy alkalmasszerűen érintkezett nyelvjárásokban viszont *манкі(в)*, *манкү(в)*, *кáč'ка*, *кривул'ка* és *кал'ічка* (ДзАТл. 1993: 377. szólap). Az előbbieket a ruszin (ill. szláv) névadási szemlélet szülöttei, vagyis a *рука* 'kéz' főnév kicsinyítő képzős származékai. Az utóbbiak viszont a magyar 'görbe, korcs, nyomorék' szemléletet tükrözik; l. a magyar nyelvjárási (*kasza*)*mankó*, (*nagy*)*bankó*, (*kasza*)*kankó*, (*kasza*)*kaccs*, (*kasza*)*kocs*, (*kasza*)*kacska*, *kácskà* stb. lexémákat (МНУА. 282 *kiskacs* és 283 *nagykacs*; ÚMTsz. 3: 12 *kacs*, 15 *kacska*¹, 71 *kankó*², 985 *mankó*¹ a.; TESz. 2: 297 *kacs*, 299 *kacska*, 838 *mankó*¹ a.). Ilyeténképpen válik tehát világossá, hogy nem csak a ruszin *манкү(в)*, *манкі(в)* magyar jövevényszó, hanem a (népetimológias) *кáč'ка* (= *kacska*) is az; a *кривул'ка* és *кал'ічка* pedig magyar eredetű *түк ө р с з а в а к*. Egyébként: az utóbbi mint *hucul* tájszó már a 20. század elején feltűnik az ukrán szótárirodalomban; l. „*Калічка*, *ки*, об. [népi]. Ум. отъ [az utóbbinak a deminutivuma:] *каліка*. 1. 'Немного калѣка или маленький калѣка' [= egy kissé nyomorék vagy kis növésű nyomorék]. 2. 'Вторая ручка на косовишѣ, – въ концѣ его' [a kaszanyél nyelének vége felé található fogója]" (Грінченко 2: 211 *Калічка* a. L. még: ЕтСлУкрМ. 2: 352 *каліка*¹ a.).

γ) A dolog természetében rejlik, hogy az effajta kérdések némelyike nem fejthető meg sikeresen a régi Magyarország gazdaságtörténetének ismerete nélkül. Ezt feledve olyan téves nyelvi vonatkozású következtetés csapdájába eshetünk, mint például az az ukrán nyelvész, aki a kárpátaljai ruszin *пикніця*, *-ці* 'kolbаса' [= kolbász] nőnemű főnevet (Грінченко 3: 150) belső keletkezésűnek ítélte meg, mert ez, úgymond, szemmel láthatóan a **пекніця* főnév alakváltozata, vagyis a *пектї* [= süt] ige származéka (ЕтСлУкрМ. 4: 367). – A *пикніця* főnév valójában személynévi eredetű *м а р к а н é в*. A teljes igazság tehát az, hogy a Pick család felső-tiszai gyárában készült (www.pick.hu) és *PICK-szalámi* márkaneven forgalmazott

hústermék *пикніця* szóalakban vált honossá a 20. század elején Kárpátalja ruszinjai között.

Előadásomban inkább csak ráirányítottam a figyelmet a területi (areális) lexikológiának egy haszonnal és sikerrel kecsegtető, járó kutatási területére, valamint a megoldást jelentősen elősegítő sajtószerű kutatási módjára. Igen örvendetes lenne, ha a tudós ifjú gárdánknak valamelyik tagja mindezt átörökölné és továbbvinné. A fiatal kollégánknak azonban semmiképpen sem szabadna figyelmen kívül hagyni Deme László megalapozottan intó szavait, hogy „továbbvinni csak azt lehet, amit ismerünk. Márpedig – folytatja megdöbbenő tárgyilagossággal sokoldalú tudósunk – ma valahogy a korábbi eredmények ignorálása, sőt negligálása a divat. Nem a mi körünkben, a szakma más köreiben; ahol elutasítást tapasztalunk minden eddigi, legalábbis minden hazai eredménnyel szemben” (Deme 1998, 329). Mert (teszem még hozzá töprengve) a „szakma más köreiben” olykor mint ha csak markíroznák (már akik) a tárgyilagos kutatást, mert manapság fő, úgymond, csak a marketing – lehet. Miközben ízről-ízre törpül, málladozik valódiságában, bölcsességében a Tudomány.

IRODALOM

- CzF. = *A magyar nyelv szótára I–VI*. Szerk.: Czuczor Gergely – Fogarasi János. Pest/Budapest: Emich Gusztáv, 1862–1874.
- Deme László 1998. Vissza- és előretekintés. *III. dialektológiai szimpozion. Szombathely, 1992. augusztus 27–28.* Szombathely: A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai II., 324–332.
- ÉrtSz. = *A magyar nyelv értelmező szótára I–VI*. Szerk.: Bárczi Géza – Országh László. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1968–1977.
- EtSz. = Gombocz Zoltán – Melich János: *Magyar etymológiai szótár I–II*. Budapest: MTA, 1914–1944.
- EWÜng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen I–II*. Szerk.: Benkő Loránd. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1993–1994.
- MNyA. = *A magyar nyelvjárások atlasza I–VI*. Szerk.: Deme László – Imre Samu. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1968–1977.
- MTsz. = *Magyar tájszótár I–II*. Szerk.: Szinnyei József. Budapest: Hornyánszky, 1893–1901.
- NySz. = *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig I–III*. Szerk.: Szarvas Gábor – Simonyi Zsigmond. Budapest: Hornyánszky, 1890–1893.
- Szinnyei József 1893, Szélahamos. *Magyar Nyelvőr* 22, 277–8.

- SzT. = *Erdélyi magyar szótörténeti tár*. Szerk.: Szabó T. Attila. Bukarest (később) Budapest–Bukarest, ill. Budapest–Kolozsvár, I (1975): Kriterion, majd Akadémiai és Kriterion, ill. Akadémiai és Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadó, 1976–.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III*. Főszerk.: Benkő Loránd. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967–1976.
- ÚMTsz. = *Új magyar tájszótár I–*. Szerk.: B. Lőrinczy Éva. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979–.

- Грінченко, Б. Д. = *Словарь української мови I–IV*. (Надруковано з видання 1907–1909 рр. фотомеханічним способом.) Київ, 1958.
- Даль, Владимир = *Толковый словарь живого великорусского языка I–IV*. (Набрано и напечатано со 2-го издания 1880–1882 гг.) Москва, 1955. [Új lenyomat: 1956].
- ДзАтл. = Дзензелівський, Й. О.: *Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика)*. Ужгород. Частина 1 – 1958; ч. 2 – 1960; ч. 3 – 1993.
- ЕтСлУкрМ. = *Етимологічний словник української мови I–*. Főszerk. Мельничук, О. С. Київ: Видавництво Наукова думка, 1982–.
- Миронова, Галина 1997, *Миромоделирующие возможности этнолингвистики*. Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity. Ročník XLVI, Řada jazykovědná (Á) Č. 45, 165–173: Masarykova univerzita v Brně.
- СУМ. = *Словник української мови I–XI*. Főszerk. Білодід, І. К. Київ: Наукова думка 1970–1980.
- Фасмер, Макс = *Этимологический словарь русского языка. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева I–IV*. Москва: Издательство «Прогресс», 1964–1973.
- ЭтСлРусЯ. = *Этимологический словарь русского языка*. Szerk. Шанский, Н. М. Москва: Издательство Московского университета, 1963–.
- ЭтСлСлЯ. = *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*. Szerk. Трубачев, О. Н. Москва: Издательство «Наука», 1974–.

РЕЗЮМЕ

К вопросу о возникновении некоторых, имеющих подобную семантику венгерских и карпато-украинских слов

В моей работе представлены некоторые, подобные или близкие друг другу по семантике, образующие «пару» венгерские, украинские и русинские слова, для которых характерно следующее: несмотря на то, что их семантическая мотивация и аспектологические свойства тождественны, но в наши дни они уже с большим трудом поддаются расшифровке. Например: *ingyenélő* ~ *дармоїд*, *szélhámós* ~ *боковий кінь*, *tarkakígyó* ~ *гад сорокатиий*. Если бы нам хотелось разобраться в одном из составляющих этих «пар», чтобы представить мотивировку, скрывающую в себе дух прошлого, оказывается, что именно другой составляющий «пары» наводит нас на

проблематику возникновения слова, на раскрытие «забытого», духовного фона. Конечно, такая работа ономастологического характера требует от исследователя многостороннего анализа; необходимо расшифровать духовную подоснову, обязательно надо принимать во внимание данные, связанные с древним состоянием языка, а также диалектологический фон, и параллельно с этим требуется изучать подобные семантические проблемы в одном или нескольких родственных языках.